

Martin Čapský

Polská medievistika na české (moravské a slezské) půdě uplynulého desetiletí

Historia Slavorum Occidentis 1(1), 77-84

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARTIN ČAPSKÝ

POLSKÁ MEDIEVISTIKA NA ČESKÉ (MORAVSKÉ A SLEZSKÉ) PŮDĚ UPLYNULÉHO DESETILETÍ

Česká i polská medievistika (tak jako celé historické obce) prošly na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století výraznou proměnou, přičemž je třeba zdůraznit, že mnohem nápadnější byl tento posun u českých historiků, jejichž kontakty s francouzskou, německou či anglosaskou historiografií byly mnohem méně intenzivní než tomu bylo u jejich severních sousedů¹. Už jen pouhý pohled do katalogů větších polských univerzitních knihoven na počátku devadesátých let minulého století naznačoval rozdílnou míru zdejší dostupnosti západoevropské odborné literatury oproti českým zemím, nemluvě o systematickém překládání (zejména francouzských) historiků spojených s konceptem výzkumu sociálních a hospodářských dějin. Nutno říci, že to bylo právě polské prostřednictvím, které ještě na samém prahu devadesátých let otvíralo české medievistice jedno z oněch pověstných „oken v železné oponě“, které teprve čeká na své plné historiografické zhodnocení. Jak nedávno, na úvod jednoho z česko-polských badatelských setkání, zdůraznil Martin Nodl, jedním z výsledků prudkého obratu k badatelským proudům a podnětům západoevropského dějepisectví se však stalo i určité oslabení komunikace mezi českou a polskou historickou obcí, potlačení vědomí struk-

¹ Shrnutí základních tendencí české medievistiky po roce 1989 nabídl F. Šmahel, J. Žemlička, *Die tschechische Mediävistik 1990–2002*, [w:] *Tschechische Mittelalterforschung 1990–2002*, red. F. Šmahel, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2003, s. 11–66. Ke zprostředkující roli polské historiografie v oblasti hospodářských a sociálních dějin blíže M. Nodl, *Otázky recepce francouzské historiografie v českém prostředí: Totální dějiny, dlouhé trvání a mentality*, [w:] idem, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Praha 2007, s. 139–169, podobně jako v další zde publikované reflexi *Dějepisectví jako ego-historie* (s. 233–240).

turálních souvislostí vývoje obou prostorů a současně i příklon k oficiálnější rovině spolupráce².

Tato slova jako by svým způsobem potvrzoval i pohled na recenzní rubriky centrálních českých historických časopisů posledního decennia. V Českém časopise historickém sice od počátku nového tisíciletí dochází k postupnému posilování zastoupení polské medievistiky v rubrice zpráv (stále však hovoříme zpravidla o jedné až dvou zprávách v čísle a spíše nahodilém sledování současné produkce), ale mnohem méně pozornosti už čeští historici věnují obsáhlejšímu zhodnocení nové literatury ve formě recenzí. V uplynulém decenniu bychom se tak mohli na stránkách Českého časopisu historického setkat jen se třemi recenzemi³ a o mnoho optimističtěji nevypadá ani situace v Časopisu Matice moravské, byť zde je počet recenzí věnovaných polské odborné produkci násobně vyšší⁴ a především zde můžeme nalézt příklady posunu recenzí na pole dále rozvíjených polemik⁵. Jistou míru skepse, která by

² Blíže *Sociální svět středověkého města*, (=Colloquia mediaevalia Pragensia, sv. 5), red. M. Nodl, Praha 2006, s. VII. Už zmiňovaný autor vyzdvihl především aktivitu Komisje Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich, jejíž pravidelná bienále tvoří jednu ze živých platform setkávání alespoň omezeného počtu českých a polských historiků.

³ P. Krafl, (rec.): Ożóg, K.: *Učení w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384-1434)*, Kraków 2004, „Český časopis historický” 104, 2006, s. 133–135; idem, (rec.): Skierska, I.: *Obowiązek mszalny w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2003, 308s., „Český časopis historický” 102, 2004, s. 832–836; M. Řezník, (rec.): Samsonowicz, H.: *Północ - Południe*, Wrocław 1999, 152s., „Český časopis historický” 99, 2001, s. 589–591.

⁴ M. Wihoda, (rec.): Wiszewski, P.: *Domus Boleslai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008, 727s., „Časopis Matice moravské” 128, 2009, s. 205–208; idem, (rec.): Pleszczyński, A.: *Niemcy wobec pierwszej monarchii piastowskiej (963-1034). Narodziny stereotypu. Postrzeżenie i cywilizacyjna klasyfikacja władców Polski i ich kraju*, Lublin 2008, 375s., „Časopis Matice moravské” 127, 2008, s. 510–515; D. Kalhous, (rec.): Kuźmiuk-Ciekianowska, A.: *Święty i historia. Dynastia Przemysłidów i jej bohaterowie w dziele mnicha Krystiana*, Kraków 2007, 240s., ibidem, s. 515–517; L. Jan, (rec.): *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Mazec, M. Wilamowski, Kraków 2006, 280s., ibidem, s. 203–206; M. Wihoda, (rec.): Sobiesiak, J. A.: *Bolesław II Przemysłida († 993). Dynastia i jego państwo*, Kraków 2006, 336s., „Časopis Matice moravské” 125, 2006, s. 534–537. Již dříve vydanou a do češtiny přeloženou práci recenzoval L. Jan, (rec.): Iwańczak, W.: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, 276s., „Časopis Matice moravské” 121, 2002, s. 184–187.

⁵ **Prostor pro podnětnou diskusi se tak otevřel v případě úvah o mocenských strategiích vratislavského knížete Jindřicha IV. Pravého, které se v obecnější rovině dotkly diskuse o vnímání země a vlády v době vrcholného středověku.** Blíže P. Bar, *Královská koruna a vratislavský kníže Jindřich IV. Probus. Od polemiky k novým perspektívám v bádání*, „Časopis Ma-

mohla vyplývat z takto podaného přehledu, ovšem zmírňují doklady o systematické excerpce polské medievistické produkce, kterou dokládají bibliografické poznámky u prací, které se svým geografickým záběrem dostanou do kontaktu s polským prostředím,⁶ podobně jako u strukturálně orientovaných monografií zachovávajících tak vědomí souvislostí vývoje středoevropského prostoru.⁷ Hlavním rysem vzájemného setkávání uplynulého desetiletí tak není výrazný obrat či posun ve vztazích obou medievistických obcí, ale především samozřejmost, s jakou fungují oboustranné kontakty a s jakou si díla historiků dokáží nacházet své čtenáře na obou stranách hranic. Výraznou měrou k této situaci přispívají paralelně fungující odborná setkávání, jimž proto bude věnováno několik následujících poznámek.

Odhlédneme-li pro tuto chvíli od působení oficiálně ustavených komisí, můžeme v současné době hovořit hned o několika zavedených platformách, na jejichž půdě dochází v českých zemích sice k neformálním, ale současně k pravidelným a intenzivním diskusím českých a polských medievistů. Společně rozvíjená témata jsou přitom definována především geografickým prostorem (společnému badatelskému zájmu se těší především Slezsko a Kladsko), politickými kontakty obou zemí či předmětem badatelského zájmu (např. rituály, moc, církevní správa, dvorské prostředí apod.). V obecné rovině bychom dokonce mohli konstatovat, že v současné době se stal kontakt jednotlivců a badatelských týmů z obou národních historiografií natolik samozřejmým, že jej nelze v úplnosti zmapovat a přehled, o který se pokusí následující řádky, se nutně musí omezit jen na některé z nich.

Projekt věnovaný tzv. vedlejšími zemím Koruny české odstartovalo v roce 2003 kolokvium iniciované na půdě Ústavu českých dějin Univerzity Karlo-

tice moravské" 125, 2006, s. 487–507 a T. Jurek, *Kníže, koruna a prameny. Polemika o politice a metodě*, „Časopis Matice moravské" 127, 2008, s. 155–160.

⁶ Nejnověji naplnil toto konstatování například R. Antonín, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2008; Z. Hledíková, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008; J. Žemlička, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007; M. Wihoda, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005 aj.

⁷ Pokud budeme hovořit o pozdně středověkém období, staly se jedněmi z nejméně úspěšných titulů posledních let čtenými českými historiky *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006 a Z. Dalewski, *Władza, przestrzeń, ceremoniał. Miejsce i uroczystość inauguracji władzy w Polsce średniowiecznej do końca XIV w.*, Warszawa 1996. Stranou ponechávám edice pramenů, přičemž je třeba zdůraznit, že například edice zemských písemností svídnického a javorského knížectví připravená ve třech svazcích Tomaszem Jurkem byla nesmírně pozitivně přijímána oběma historickými obcemi.

vy Lenkou Bobkovou, přičemž první ze setkání, tehdy ještě úzkého kruhu přednášejících, bylo věnováno Integračním a partikulárním rysům českého státu. Už další svazek „korunních zemí“ obsahoval i příspěvky polských medievistů, kteří se vedle rozličné škály česko-polských kontaktů věnovali především osudům slezských knížectví. Postupně se rozrůstající okruh příspěvatelů navštěvujících již zavedená bienále (poslední kolokvium věnované tentokrát písemné kultuře a vzdělání se konalo na jaře roku 2010) dnes zahrnuje badatele z Německa a Polska, doplněné také domácími historiky, přičemž jádrem jejich zájmu zůstává především prostor obojí Lužice, Braniborska, Slezska a v menší míře i Moravy a Lucemburska sledovaný v časovém rozmezí 14.–17. století⁸. Ještě výraznější časové přesahy, tentokrát až k moderním dějinám, jsou vlastní výstupům tzv. Kladské komise, která se schází pod patronátem Univerzity Hradec Králové. I v tomto případě lze hovořit o dlouholeté přeshraniční spolupráci, jejímž nejvýznamnějším výstupem zůstává Kladský atlas⁹. Při mapování dlouholetých a spíše neformálních kontaktů s polskou medievistikou nemůžeme vynechat ani Slezskou univerzitu v Opavě, podobně jako ve stejném městě sídlící Zemský archiv. Zvláště Jaroslav Bakala, zastupující donedávna opavské univerzitní pracoviště v projektu vydávání regestáře hornoslezských listin,¹⁰ zaštiťoval svojí osobností řadu setkání historiků věnujících se zejména výzkumu moravsko-slezského pomezí a na jeho působení v současnosti navazuje skupina

⁸ Srov. *Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*, red. L. Bobková, J. Fantysová-Matějková, J. Zdichynec, Praha 2003; *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná et. al., Praha 2005; *Korunní země v dějinách českého státu III. Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná, Praha 2007 a *Korunní země v dějinách českého státu IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století*, red. L. Bobková, J. Konvičná, Praha 2009. Další platformou, která na poli výzkumu dějin tzv. vedlejších zemí Koruny české svedla k jednomu stolu české i polské historiky se od roku 2010 stal evropský projekt „Cuius regio“, přičemž první workshop, z něhož bude připraven publikační výstup ve vratislavské „Sobótce (Śląski kwartalnik historyczny)“ proběhl už v prosinci 2010 v Praze a byl věnován konceptům zemských identit vztaheným na prostor středověkého Slezska.

⁹ E. Semotanová, O. Felcman, *Kladsko. Proměny středoevropského regionu. Historický atlas*, Hradec Králové – Praha 2005. Připomenout můžeme ale i v pravidelných intervalech se objevující Kladský sborník. Srov. např. *550 let hrabství kladského: 1459–2009*, (=Kladský sborník, Supplementum 6), red. V. Wolf, Trutnov 2009.

¹⁰ *Regesty dokumentów przechowywanych na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, K. Müller, Opava–Wrocław 2004.

historiků připravující syntézu slezských dějin v období středověku a raného novověku¹¹.

Důraz na hledání společných témat a komparaci vývoje v českých zemích a v Polsku je vlastní i sérii kolokvií pořádaných Centrem medievistických studií. Již v úvodu tohoto stručného zamyšlení byla připomenuta teze o zeslabení debat sousedících historických obcí při hledání podobností/odlišností strukturálních proměn středověkého státu. Nutno podotknout, že sám autor tohoto výroku se výrazně zasloužil o jeho zrelativnění, když v sérii česko-polských workshopů vytvořil prostor pro diskuse o kulturních a sociálních fenoménech jako bylo městské přistěhovalectví, městská religiozita či rituály a festivity spojené s výkonem a deklarací moci. „Centrum“ tak svým způsobem dohání stálý dluh české medievistiky vůči početným historickým školám našich severních sousedů, u nichž se díky důrazu na komparaci či dokonce bohemikální výzkumy reflektují témata českých dějin v mnohem širší míře, než je tomu naopak. Také poslední z řady workshopů (listopad 2010) věnovaný tentokrátě pozdně středověkým manželským svazkům naplňoval ideu přeshraniční spolupráce a vedle českých badatelů se na jeho náplni podíleli polští historici z lublinského, krakovského, poznaňského či varšavského pracoviště. Právě Centrum medievistických studií tak představuje v současné době jedno z nejživějších center česko-polské odborné spolupráce uskutečňované v několika paralelně běžících programech¹².

¹¹ Srov. např. P. Kouřil, D. Prix, M. Wihoda, *Hrady českého Slezska*, Brno–Opava 2000; J. Bakala, *Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku. Výbor z článků a studií*, Brno 2002; idem, *Bílí Chorvati v proměnách raněstředověké Evropy. Laboratoř nepřetržitého enigmatu*, Opava 2004; R. Žáček, *Dějiny Slezska v datech*, Praha 2004; M. Čapský, *Vévoda Přemek Opavský (1366–1433). Ve službách posledních Lucemburků*, Brno – Opava 2005; P. Kozák, *Zrod stavovského Hlohovska*, Opava 2008; *Zemské desky krnovské, sv. I. (1403–1522)*, red. D. Prix, Opava 2008. Hlavní teze a výstupy Výzkumného záměru *Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy MSM4781305905*, s jehož pomocí byl připraven i tento příspěvek, lze najít na webové adrese <http://uhv.cz>.

¹² Srov. *Sociální svět středověkého města*, red. M. Nodl, Praha 2006; *Zbožnost středověku*, red. M. Nodl, (=Colloquia mediavalia Pragensia, sv. 6), Praha 2007; *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, red. M. Nodl, F. Šmahel, (=Colloquia mediavalia Pragensia, sv. 12) a *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, red. M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2008. Připravovaný svazek věnovaný pozdněstředověkému manželství by měl být vydán jako další díl této série. K projektům Centra medievistických studií více na webové adrese <http://cms.flu.cas.cz>. Opominout bychom neměli ani intenzivní kontakty, které s českou historickou obcí udržuje Ústav archeologie a etnologie Polské akademie věd ve Varšavě, jehož kolokvií pod společným názvem „Kultura materialna a historia społeczna“

Odlišné osudy obou sousedních národů v moderním období se odrážejí i v odlišných badatelských akcentech národních historiografií, přičemž jedno ze systematicky rozvíjených badatelských polí, v němž česká historická věda hledá inspiraci u svých severních sousedů představují i církevní dějiny. Zejména otázky spojené s utvářením a formálním působením církevní správy představovaly téma, kterému se polští badatelé věnovali v mnohem intenzivnější míře než jejich čeští kolegové. Česká strana tradičně strhávaná tématem husitské revoluce k intenzivnímu studiu proměn společnosti v závěru lucemburského období často pomíjela střednědobé proměny církevního organismu. Na druhou stranu se v tomto směru, ještě před listopadovou revolucí, otevíralo relativně svobodné badatelské pole pro historiky, jejichž příspěvky nezdávka vznikající jako výsledek česko-polských setkání se dodnes řadí k úhelným kamenům české církevní medievistiky a v nedávné době se také dočkaly nového vydání v podobě autorských sborníků. Na prvních místech je přitom třeba jmenovat studie Zdeňky Hledíkové,¹³ Františka Šmahela¹⁴ a Ivana Hlaváčka¹⁵. Sledujeme-li polské inspirace v české medievistice posledního decenia, nesmíme opominout ani sérii studií Pavla Krafla, který také stál u zrodu mezinárodního symposia *Sacri canones servandi sunt* věnovaného kanonickému právu. Jak sám editor poznamenal v úvodní poznámce, problematika kanonického práva zůstávala v české historiografii dlouho tématicky redukována na právo státně církevní resp. na vztah církve a státu, kdežto paleta polských přístupů (jak dokládá i počet referujících z polských odborných pracovišť) zůstávala vždy mnohem pestřejší¹⁶.

Další krok navazující na společná česko-polská odborná setkávání představuje široce pojatý projekt komparace strukturální podoby a symbolických

se účastní i čeští medievisté. Podobně živou platformu představují i poznaňským Historickým ústavem pořádaná česko-polská setkání symbolicky situovaná v Hnězdně, jimž se dostalo více prostoru v příspěvku A. Barciaka v tomto časopise. Přesto bych rád připomenul sympatické úsilí okruhu historiků zaštitěných postavou Józefa Dobosza, pojímat tato setkání v dvouleté kadenci jako společný workshop doktorandů a mladých badatelů obou zemí.

¹³ Z. Hledíková, *Svět české středověké církve*, Praha 2010. Na studie vzniklé díky česko-polským projektům upozorňuje ediční poznámka na s. 484–485.

¹⁴ F. Šmahel, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002. Na studie vzniklé díky česko-polským projektům upozorňuje ediční poznámka na s. 409–413.

¹⁵ I. Hlaváček, *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005. Viz bibliografie publikovaných prací na s. 11–16.

¹⁶ Blíže P. Krafl, *Do vlnu české historické kanonistice*, [w:] *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, red. P. Krafl, Praha 2008, s. 21–25.

konceptů obou států v 11.–13. století vznikající na půdě Historického ústavu Masarykovy univerzity v Brně, který posunul tématicky koncipovaná kolokvia na vyšší úroveň. Hlavní tezí, která měla být podrobena společnému zkoumání, byla míra okcidentalizace střední Evropy, nebo-li sledování průsečíků domácího vývoje s podněty přicházejícími ze Západní Evropy, jež po sobě zanechaly dědictví v podobě dědičných království. I když se nepodařilo záměr organizátorů dodržet v úplnosti, cílený pokus o ustavení vždy dvojice příspěvatelů k předem vymezeným tématům zůstává dosud nejsystematičtějším pokusem svého druhu a pro českou stranu také vítaným krokem k dlouho očekávané moderní syntéze polských dějin¹⁷, podobně jako minuciózní přehled osudů polského státu připravený v závěru prvního decennia Milošem Řezníkem¹⁸.

Shrneme-li závěrem výše nastíněné, můžeme konstatovat, že poněkud skeptický pohled na vazby české a polské medievistiky v posledním decenniu minulého století, který zazněl v úvodu tohoto stručného zamyšlení, by bylo na místě nahradit spíše mírným optimismem a to i s vědomím, že stránky ústředních historických časopisů nejsou tím skutečným fórem, na kterém by docházelo ke stěžejním diskusím obou historiografií. Daleko důležitějším polem se postupně staly řadou institucí organizované konference a workshopy (a nemusí vždy jít o proslulé „debaty v kuloárech“), oboustranné badatelské cesty, přednášky a společné projekty, které dnes pomáhají vytvářet hustou síť odborných i osobních vazeb překračující rámce působení oficiálně ustavených komisí. Zejména strukturálně koncipované pohledy na nejstarší osudy českého (polského) státu dnes nelze omezit hranicemi moderních státních celků a střední Evropa se v nich ukazuje jako region s řadou společných vývojových znaků¹⁹. V tomto kontextu se pak znalost základní polské (české) literatury ke sledovaným tématům ukazuje být nezbytností. Povzdech nad dosud scházející moderní syntézou polských dějin je tak pravdivý pouze zpola, neboť vedle dílčích monografií a tématických sborníků se v knihovnách českých historiků často nachází i některá z polsky psaných syntéz národních dějin.

¹⁷ Blíže M. Wihoda, L. Reitinger et al, *Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, Brno 2010. Poslední rozsáhlejší syntéza polských dějin byla přitom vydána před 35 lety! Srov. Václav Melichar a kol., *Dějiny Polska*, Praha 1975.

¹⁸ M. Řezník, *Dějiny Polska v datech*, Praha 2010. Týž autor představil před časem i stručnou maketu polských dějin. Srov. idem, *Polsko*, (=Stručná historie států), Praha 2002.

¹⁹ Srov. například L. Jan, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Praha 2006; J. Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.

Polish Medieval Studies in Comparison to Czech ones within the Last Decade

The bilateral workshops between Polish and Czech historians give a good picture of cooperation between the scholars working on medieval history. Various reviews published in scientific journals do not epitomize it well enough. Due to the dense social network and numerous possibilities for personal, face-to-face meetings vivid debates are mostly held during diverse conferences and behind the scenes. Shared topics are defined by: geographical space (e.g. Silesia and Kłodzko region), political relations between both states and fields of research (e.g. rites, power, church, court life). Nowadays contacts between scholars and research teams find their common ground in various projects. The most important one is biannual meeting on subsidiary lands of the Crown of Bohemia (*Vedlejší země Koruny české*), social and cultural similarities in development of Central European space or comparison of Central European monarchies. Local Czech universities co-operate with Polish higher education institutions. Structurally constructed statements on ancient history of Czech resp. Polish state cannot be put in the framework of modern state and Central Europe seems to be the region with many shared developmental elements.